

Vilket EU vill vi ha och hur driver vi utvecklingen dit?

Dagens Samhälle den 15 februari 2018

Sedan en tid bevittnar vi ett omvälvande globalt skifte i ekonomisk makt och politiskt inflytande, i riktning från EU och USA till förmån för Kina och andra växande ekonomier. Uppseendeväckande och djupt oroande är att företrädare för stater som i hög grad gynnats av den rådande liberala världsordningen – baserad på frihandel, internationellt samarbete och respekt för mänskliga rättigheter – nu i allt högre grad ifrågasätter den. Särskilt olyckligt ter sig att USA:s president Donald Trump med sin ”America first”-doktrin förkastar de multilaterala handelsregimer som mödosamt utarbetats under de senaste decennierna.

Utvecklingen i en rad länder tyder på att demokratiska landvinningar har förbytts i nederlag. Inte minst i länder som Turkiet och Ryssland, men också flera europeiska länder, exempelvis Ungern och Polen där rättsstatsprincipen i dag inte respekteras fullt ut. Brexit och framgången för högerpopulistiska partier i flera västerländska stater kan också sägas försvaga den liberala världsordningen i så motto att de stater som fortfarande utgör kärnan för ett tätt integrerat europeiskt och transatlantiskt samarbete riskerar att driva isär. De påfrestningar som den liberala världsordningen nu upplever är särskilt påtagliga för EU. Detta beror på att EU som internationell organisation är både en produkt av denna världsordning och en garant för densamma.

Hur ska EU kunna fortsätta verka för att upprätthålla och utveckla multilaterala regelverk för internationell frihandel i kölvattnet av brexit och en alltmer protektionistisk amerikansk handelspolitik? Om EU:s främsta handelspartners exempelvis inte respekterar normer för hållbar utveckling och arbetsrätt, hur kan då EU:s medlemsländer säkerställa ekonomisk tillväxt och samtidigt bibehålla välfärden?

Men påfrestningarna kommer inte bara utifrån. Frågan är också vilket inflytande högerpopulistiska partier i regeringsställning runt om i EU:s medlemsländer kommer att utöva över EU:s politik. Svårigheterna att komma överens om EU:s migrationspolitik har visat hur sårbart ett gemensamt europeiskt agerande är för motstridiga nationella intressen och ståndpunkter. Men ännu allvarigare är hotet mot rättsstaten i en rad medlemsländer. Denna utveckling aktualiserar frågan om hur liberala värden bäst kan försvaras och hur EU-rätten kan upprätthållas gentemot nationalistiska krafter.

I förlängningen är alla dessa frågor också av högsta relevans för Sverige som inte bara är ett litet och exportberoende land utan också ett land där individuella fri- och rättigheter åtnjuter brett folkligt stöd. Hoten mot den liberala världsordningen i stort är också hot mot de grundläggande premisser som det svenska samhället i dag vilar på. Mot bakgrund av detta framstår det som närmast obegripligt att svenska politiska partier och organisationer inte tydligare artikulerar sina ståndpunkter i frågan om hur de vill att EU ska utvecklas de närmaste åren och söker stöd för sina ståndpunkter genom en bred samhällelig debatt om Europafrågor.

Nyligen lanserades boken "Europaperspektiv 2018: EU i en världsordning under omvandling" (www.europaperspektiv.se) där en rad ledande forskare summerar aktuell samhällsvetenskaplig forskning och formulerar handfasta rekommendationer för svenska och europeiska beslutsfattare. Följande resultat och rekommendationer från boken är särskilt intressanta för svenskt vidkommande:

Ur ett geopolitiskt perspektiv är det viktigt att EU:s medlemsländer inte försöker "straffa" Storbritannien under brexitförhandlingarna utan snarare så snabbt som möjligt försöker utarbeta ett säkerhetspolitiskt partnerskap så att EU och Storbritannien kan fortsätta bekämpa internationell terrorism, främja cybersäkerhet och motverka instabilitet i Europa och dess närområde.

Som ett led i att världshandeln av allt att döma kommer att domineras av Kina och USA inom överskådlig tid bör EU i sin handelspolitik fördjupa sina relationer genom avtal med avancerade och frihandelsvänliga länder såsom Singapore, Japan och Australien och samtidigt agera för att bevara och utveckla multilaterala handelsregimer och organisationer. "Make WTO great again" bör vara det övergripande ledmotivet.

EU har länge setts som en ledare i internationella klimatförhandlingar, och även om globala maktskiften gör det troligt att EU:s betydelse på detta område kommer att minska framöver bör EU fortfarande ta rollen som föregångare och gott exempel. EU bör således se till att främja energiomställning och teknikutveckling i medlemsländerna samt stärka efterlevnaden av hållbarhetsklausuler i sina handelsavtal.

De senaste årens omfattande migration till Europa har blottlagt svårigheterna med att förverkliga ekonomisk tillväxt, bibehålla välfärd och samtidigt främja social integration. EU bör stödja medlemsländerna genom att utarbeta mekanismer för utbyte av kunskap kring framgångsfaktorer bakom lyckad ekonomisk och social integration. Detta för att motverka en alltmer uppenbar samhällelig tudelning. En gemensam asyl- och migrationspolitik inom EU bör tydliggöra förutsättningar för såväl migration av kvalificerad arbetskraft som humanitär flykting- och asylpolitik.

Högerpopulistiska partier har nått politiskt inflytande i västerländska demokratier genom att borgerliga och konservativa partier bjudit in dem till mer eller mindre formaliserade samarbeten. Hittills har detta inte skett i Sverige, men vem vet vad som händer efter valet i höst? Alla populistiska partier är inte antidemokratiska och det tjänar lite till att dra alla över en kam och demonisera dem. Men de politiska partier i EU som säger sig stå för liberala värderingar, öppna samhällen och europeisk integration måste uttryckligt försvara dessa värden och tillhandahålla lösningar på ekonomiska och sociala problem.

Ingen liberal demokrati kan fungera om inte rättsstatens principer respekteras. Alla EU:s medlemsländer som följer denna princip bör med full kraft stödja EU-kommissionens arbete att säkerställa att rättsstaten och EU-rätten efterlevs. Om så inte sker måste de mekanismer och instrument som står EU till buds användas; ytterst handlar detta om inskränkningar av medlemsländernas rösträtt i EU:s ministerråd. Detta är nödvändigt för EU:s fortsatta existens då unionen är förankrad i den liberala demokratins värden och principer.

Det är hög tid för våra politiska partier att börja diskutera dessa frågor och få i gång en välbehövlig debatt om vilket EU som Sverige bör sträva efter att forma i närtid. Tid och kraft måste läggas på att diskutera brett och på djupet vilket EU vi vill ha och vilken roll unionen ska spela i världspolitiken.

Antonina Bakardjieva Engelbrekt

Niklas Bremberg

Anna Michalski

Lars Oxelheim